(המשך מעמוד 63)

רדיו: „המון נפט, המון. ברדיו אמרו. ים של נפט. בלי סוף. את כל העולם נטביע בנפט..." דנציגר מתואר במילים: „כך הוא מתחייה, בתוך עמו, בתוך האור המתחדש. הוא מטיל את מעילו ארצה והנה אחותו עירית למולו. אור נשכח בפניה היפות והיא מגעת אליו את ידה הדקה והיא שוחקת אליו מעבר לכאב, מעבר לפחד ולתגון, והיא אוחזת בידו ואור גדול נוגה עליהם בחמש ושתי דקות לפנות בוקר."

בדומה לסיפוריו הקודמים של בן־נר הרי שגם סיפורים אלה מייצגים את המהפכה שלו בספרות הישראלית. רק לפני פחות מעשרים שנה פירסם **א.ב. יהושע**, בדומה למגדים, על ערים וכפרים בשם **פ. נ. י. ו־ד.** והנה בן־נר לש את חומר החיים הישראלי האמיתי והופכו לספרות צרופה, שהיא כיום כרטיס־הביקור החשוב ביותר של הספרות הישראלית, שאינו נופל מאלה של הספרות באנגליה או בארצות־הברית.

תיעוד

הפיתרון הסופי

מזה כמה שנים שאימי השואה הפכו למעין־מדע. ככל שחולף הזמן וכלה ונעלם לו הדור שעבר את האימים, מגיע תור

ניסוח ערכי הג'נוסייד התרבותי חופפים לאלה של ג'נוסייד פיסי, כפי שנוסח: „(פעולות) הכוללות מעשי אכזריות ובי־צוע פשעים, לרבות רצח, השמדה, הגליה, מאסר לא חוקי, עינוי, רדיפה מטעמים פוליטיים, גזעיים ודתיים..." מרכיבים נוספים של פשע הג'נוסייד הם: „פעולות כמו הגלייה מאונס של אנשי־רוח והוגי־דעות, של אנשי דת וכמורה, או של יל־דים וקטינים; הריסת מישפחות ואיסור נשואים בין סוגים אחדים של אזרחים; הוצאות להורג, עינויים, עבדות, הרעבה, תנאי עבודה ורמת חיים תת־אנושיים; קולקטיוויזציה כפוייה של כפרים והעדר חופש מגורים או בחירה במישלוח יד; הרס של תרבות, של מסורות או של דת..."

אחרי פתיח של מיכלול ההיבטים וה־הגדרות המישפטיות של נושא זה עובר פרופ' טל לפירוט מיכלול הפשעים שהת־רחשו בגרמניה הנאצית. קיים צורך בשאר רוח כדי להתגבר על פרק מדהים זה. הפרק ממיין את הניסיונות לכפות פיתרון סופי לבעייה היהודית. בניספח מביא אוריאל טל גם את המקור והמשמעות של המילה שואה, והתמסדותה.

ג'פרי א. גולדשטיין מביא ברשימתו גיזענות ואנטי־שמיות באוקולטיזם ובנא־ציזם בחינה מרתקת של התפתחות המרכי־בים הרעיוניים שהוליכו את העם הגרמני ומחשבתו החברתית עד לשואה. **מארטין ברושאט** מביא ברשימתו היטלר וראשית הפיתרון הסופי ביקורת תוקפנית על ספרו של **דיוויד אירווינג**, שראה אור בשנת 1977, ושבו טען כי להיטלר לא היה כל חלק בשואה וכי „רצח המוני היהודים לא נעשה לפי רצונו ופקודתו." ברושאט סותר את הנחות היסוד של ספר זה, תוך הקפדה

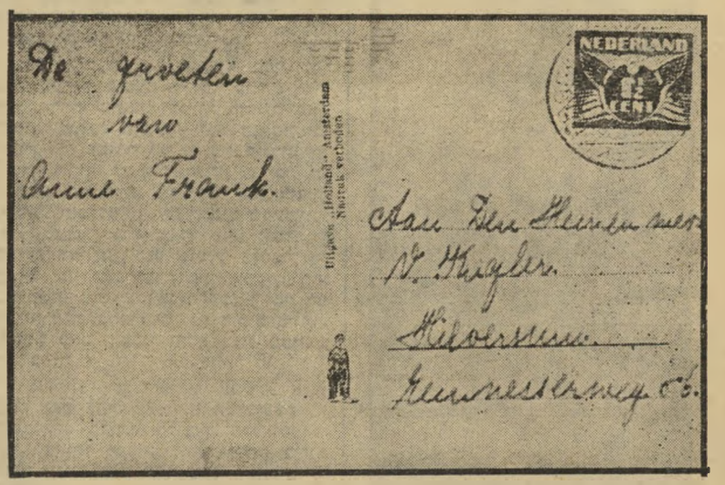

תגלית: גלויה בכתב־ידה של אנה פרנק
עוקרים שן במשיכה אחת

תהליך הניתוח והפיענוח של האיום וה־נורא, שהצמיח אי־פעם המין־האנושי ב־תולדותיו.

השם החצי־מדעי והיבש יד ושם — קובץ מחקרים י"ג * עשוי להטעות את הקורא, בן הדור שידע את השואה, ועל אחת כמה וכמה בן הדור אשר לא ידעה. הקובץ הוא אוסף של מיסמכים ומחקרים רבי־ערך, המורכב מארבעה מדורים. הראשון הוא עיונים מהיסטוריוגרפיה; השני מחקרים; השלישי זיכרונות והרביעי דו"חות.

במאמר הפתיחה, מאת פרופ' **אוריאל טל**, תחת הכותרת על חקר השואה וה־ג'נוסייד, מפענח המחבר את מיכלול ה־השלכות של המושג ג'נוסייד (קטל־עם). פרופ' טל מביא כמה ניסוחים מתוך טיוטת ה„ועדה אד־הוק לעניין ג'נוסייד", שהכינה את אמנת 1948 של האו"ם: „ג'נוסייד פירושו כל מעשה אשר נעשה בכוונה תחילה כדי להרוס את השפה, את הדת או את התרבות של יחידה לאומית, גזעית או דתית, מטעמים של מוצא לאומי או גזעי, או מטעמים של אמונה דתית..."

* יד ושם — קובץ מחקרים י"ג, בעריכת ליוויה רוטקירכן; הוצאת יד־ושם; 316 עמודים (כריכה קשה).

על ציטוטים, מיכתבים ויומנים, המוכיחים את מעורבתו העקשנית של היטלר בתה־ליך „הפיתרון הסופי".

אחת הציטטות שמביא ברושאט, מה־23 בינואר 1942, שלושה ימים אחרי ועידת ואנזה (שבה סוכמו פרטי ואופני השמדת היהודים), חושפת את התייחסות היטלר לבעייה היהודית: „חייבים לנהוג בצורה קיצונית. כאשר עוקרים שן עושים זאת במשיכה אחת והכאב חולף מהר. היהודים חייבים להסתלק מאירופה. אחרת לא תי־תכן הבנה בין בני אירופה... אני מצדי מסתפק בזה שאני אומר להם (ליהודים) כי עליהם להסתלק. אם נשברות להם ה־צלעות בדרך לא אוכל לעשות כלום. אבל אם הם מסרבים ללכת מרצון איננו רואה דרך אחרת אלא השמדה..." עדות אחרת היא זו הלקוחה מיומנו של שר־התעמולה הנאצי, **יוזף גאבלס** (27.1.42): „עלינו להחיש את התהליך הזה באכזריות קרה, אנו עושים בזאת שירות כל ישוער לאנו־שות הסובלת והמתייסרת זה אלפי שנים..." מהנבואה ההיטלרית, דרך היומנים הגא־בלסים, להיסטוריה. יחד עם זאת לועז ברושאט לקביעותיו של אירווינג, שאחת מהן, המתייחסת לאשמתו של היטלר ב־השמדת יהודי־אירופה, עשוייה לסמר שער. טוען אירווינג: „נקודת האחיזה

היחידה לכך שהיטלר ציווה להשמיד את היהודים מקורד באיש ה־ס.ד. והיועץ ל־ענייני היהודים בפרסבורג ויסליצאני," אלא שזו אינה שווה מאומה, או בלשונו של אירווינג: „עדות מסוג זה לא היתה מספקת, כמובן, בבית־מישפט השלום ב־אנגליה, כדי להרשיע נווד בגניבת אופ־ניים."

מאמרים מדהימים ומרתקים נוספים הם של עורכת הקובץ **ליוויה רוטקירכן** על יחסם של הצ'כים כלפי היהודים בימי שילטון הנאצים, ומפתיעה עדותו של **ויק־טור קוגלר**, האיש שביתו הסתתרה מישפחת פרנק, עם בתם אנה. קוגלר מביא את סיפורה של **אנה פרנק** מצד אחר, מהזווית של מי שנותר בחוץ ושילם על כך גם את המחיר הנורא. את סיפורו מביא קוגלר בלוויית כמה גלויות, שבשעתו של־חה לו אנה פרנק (ראה: גלופה).

אין ספק כי קובץ־המחקרים יד ושם אינו זוכה לחשיבות שלה הוא ראוי ב־מציאות הישראלית. קובץ זה מציג את השואה, הגיזענות ושאר סמלי האיוולת, מבעד לעיניים מפוכחות, ולא בכלי ההיס־טריה ההמונית של ימי־השואה, המורידים מערכו וחשיבותו של האיום באסונות.

אותיות

מעללים נוספים

„דויד אבידן נולד ב/תועבר אל כדור־הארץ במחצית הראשונה של המאה ד־עשרים ממממממממ לא פועל בתל־אביב, פועל מתל־אביבבבבבבבבב ספרי שירה בעברית — 13 אוווווווווו תורגם לאנגלית ולשפות רבות אחרותתתתתתתתת שוחח עם אנשים ועם מחשבים ותיעד בינתיים את הסוג השני בלבדדדדדדדדד מחזות תרגומימקור כל מינייייייייי רדיו, טל־וויזיה, מולטיוויזיה, קולנוע — קצרים וארודדדדדדדדד לחיייייייייי ציורים לא בראש תקרינים כוווווווווו נא בעיוווווווו" כך כותב המשורר המעולה **דויד אבידן** על עצמו במהדורה חתומה וממוספרת בת 500 עותק של אלבומו דויד אבידן — אנמ * שראה אור באחרונה.

הספר, שהוא ספק ספר, ספק אלבום,

אבידן עם עצמו
אנרגיה בחמש אצבעות

ספק קטלוג, מביא מיבחר של תקרינים מתערוכתו האחרונה שהיתה בתל־אביב, בלוויית טקסטים מקדימים, המהווים חלק מעולם הערכים המילולי של המשורר. את מסתו/מאמרו אנרגייה בחמש אצבעות הוא פותח בהגדרה: „כל האנרגיה שבעולם אצורה בכף־ידך — כל מה שעליך לעשות הוא פשוט לשרבט אותה החוצה..." ועד לסיומו של המסה/מאמר: „זהו. יותר מדי שירבטתי כאן. הגיע הזמן לקצת כתיבה ממשית יותר. להתראות בהזדמ־נות".

להתראות, דויד.

* דויד אבידן, אנמ — אנרגייה משור־בטת, הוצאת ספרי המאה השלושים, 60—5 עמודים (כריכה רכה וממוספרת.)

תיאטרון

בנחת עצובה

בשיר לאה גולדברג מתה כותב המשורר **יהודה עמיחי**: „לאה גולדברג מתה ביום של זרזיף, / כפי שרק בשיריה כתבה; / ודחתה את הלווייתה... לאה מתה יומיים / אחר שהמוספים הספרו־תיים / כבר עמדו במלוא דפוסם: / כך היא מאלצת אותנו / לכתוב עליה בנחת עצובה / ובניקיון מילים, כפי שרק היא..."

„בנחת עצובה" זו מתנהלת כבר קרוב לעשר שנים. יהיה בנאלי לכתוב שהמשו־ררת מתה, ומילותיה בחיים. אך עובדה היא, שאוצרות כתביה, שטרם ראו אור בעודה בחיים, הינם עצומים, כמאמר ה־משורר: „היא מאלצת אותנו / לכתוב עליה בנחת עצובה..."

החודש ראה אור, במיסגרת כתבי לאה גולדברג, ספר בשם מחזות *, שבו מחזה

לאה גולדברג
בניקיון מילים

שהועלה בשנת 1955 על במת התיאטרון הקאמרי — בעלת הארמון, ומחזה נוסף שמעולם לא הוצג ולא פורסם עד כה — ההר האילם.

בעלת הארמון הוא מחזה קאמרי ובו ארבע נפשות, והרקע שלו בתים השואה ובספיחיה. הנפשות: הספרן **מיכאל זנד** ועובדת עליית־הנוער **דורה רינגל** שבאו מארץ־ישראל, ולידם **זאב רודסקי**, שו־מר־הארמון ובעליו לשעבר, **ולנה**, נערה יהודיה בת 19, הממשיכה להסתתר בארמון גם בתום השואה ולנהל חיי שבוייה.

ההר האילם הוא פארודיה תיאטרונית על כתבי **פרנץ קפקא**, עם ספיחי ה־שואה. למרות שעלילתו מתנהלת בארץ, הרי שגיבור המחזה, **יוסף קראם** (יוסף ק'), מואשם ברצח אדם מפוקפק, שביצע פשעים בשואה. קראם יוצא זכאי, אך ח־חברה משוכנעת שהוא הרוצח. למרות טענתו שהאיש נרצח בידי מסתננים.

כותב עורך הקובץ, החוקר **טוביה ריבנר**, במסתו על מחזותיה אלה של גולדברג: „שליחו של השטן, פליטו של היטלר, שעוד קודם לכן לא הצטיין ב־מוסרו, ונותר בחיים כי עשה, לפי ה־שמועה, את רצון אדוניו, הוא שניצח. הוא הצליח לפורר את הקיים, להפוך את העולם לגיהינום. זהו הפירוש האחרון ל־מילה הרב־משמעית בסיום המחזה ,מנצח'. קראם נפל קורבן לפרד זינגר, לא לאמת..."

* לאה גולדברג — מחזות; עריכה ואחרית־דבר: טוביה ריבנר; הוצאת ספ־רית פועלים; 157 עמודים (כריכה קשה).

מאת דן עומר